

Japońska wyspa Ikema

Środowisko i język

Literatura, język i kultura Japonii

Joanna Rokimi Marszewska
Japońska wyspa Ikema
Środowisko i język

WYDAWNICTWO UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

Seria: **Literatura, język i kultura Japonii**

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Jagielloński ze środków
Instytutu Filologii Orientalnej

RECENZENT

Prof. dr hab. Jerzy Bańcerowski

PROJEKT OKŁADKI

Joanna Rokimi Marszewska

PROJEKT SERII

Marcin Bruchnalski

© Copyright by Joanna Rokimi Marszewska & Wydawnictwo Uniwersytetu
Jagiellońskiego
Wydanie I, Kraków 2010
All rights reserved

Książka, ani żaden jej fragment, nie może być przedrukowywana bez pisemnej zgody
Wydawcy. W sprawie zezwoleń na przedruk należy zwracać się do Wydawnictwa
Uniwersytetu Jagiellońskiego.

ISBN 978-83-233-2839-1

www.wuj.pl

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Redakcja: ul. Michałowskiego 9/2, 31-126 Kraków
tel. 12-631-18-81, 12-631-18-82, fax 12-631-18-83
Dystrybucja:
tel. 12-631-01-97, tel./fax 12-631-01-98
tel. kom. 506-006-674, e-mail: sprzedaz@wuj.pl
Konto: PEKAO SA, nr 80 1240 4722 1111 0000 4856 3325

Od prawej strony: autorka książki z córką Dianą Demi, pan Maedomari Osamu z żoną i córką

Spis treści

Podziękowania	9
Wprowadzenie. Cel pracy, metoda opisu i charakterystyka jego źródeł	
językowych	11
Transkrypcja japońskiego materiału językowego wykorzystana w książce ...	16
Rozdział I. Środowisko geograficzno-przyrodnicze terytorium dialektu Ikema ..	21
Zarys paleogeografii Archipelagu Ryūkyū	21
Zarys geografii wysp Miyako	23
Szata roślinna i świat zwierząt wysp Miyako	25
Rozdział II. Zarys tradycyjnej kultury mieszkańców wyspy Ikema	31
Rozdział III. Pochodzenie mieszkańców Archipelagu Ryūkyū	49
Dane paleoantropologiczne	49
Dane archeologiczne	56
Rozdział IV. Geneza dialektów Archipelagu Ryūkyū	69
Geneza języka prariukiuńskiego i jego dialektów	69
Tło historyczne późniejszych zmian sytuacji językowej	
Archipelagu Ryūkyū	81
Podział współczesnych dialektów riukiuńskich	103
Rozdział V. Charakterystyka systemu fonologicznego i morfologicznego	
dialektu Ikema	113
System fonologiczny	113
Samogłoski podstawowe i ich warianty oraz półsamogłoski	113
Spółgłoski podstawowe i ich warianty oraz reguły fonotaktyczne	119
System morfologiczny	135
Rzeczowniki	135
Czasowniki	137
Przymiotniki	148
Partykuły	153
Zaimki	159
Liczebniki	169
Rozdział VI. Wybrane leksemy dialektu Ikema na tle porównawczym	175
Zakończenie	189

Aneksy	193
Aneks 1. Mapy	195
A.1.1. Mapa Archipelagu Nansei	195
A.1.2. Mapa wysp Miyako	196
A.1.3. Mapa wyspy Ikema i wysp sąsiednich	196
A.1.4. Mapa wyspy Ikema	197
A.1.5. Mapa głównych kierunków migracji ludności z wyspy Ikema	197
Aneks 2. Mapy dialektów Archipelagu Ryūkyū	198
A.2.1. Podział dialektów języka japońskiego	198
A.2.2. Podział dialektów grupy Miyako	198
Aneks 3. Zasięgi terytorialne wybranych wyrazów w dialektach grupy Miyako	199
A.3.1. Zasięgi terytorialne określeń węża	199
A.3.2. Zasięgi terytorialne określeń żaby	199
A.3.3. Zasięgi terytorialne określeń wróbla	200
A.3.4. Zasięgi terytorialne określeń pola	200
Aneks 4. Materiał dialektalny	201
A.4.1. Teksty wybranych pieśni ludowych z wyspy Ikema	201
A.4.1.1. <i>φukarafa nu a:gu</i> „Pieśń radosna”	201
A.4.1.2. <i>Aradati nu bunamiga</i> „Dziewczyna Aradatiego o imieniu Miga”	202
A.4.1.3. <i>Mami nu hana</i> „Kwiat fasoli”	204
A.4.1.4. <i>Nakaja: ma:bu</i> „Moja Maabu”	205
A.4.1.5. <i>Hjauna nusi</i> „Bóstwo cypla Henna”	207
A.4.1.6. <i>fidu nu nusi</i> „Bóstwo Shidu”	208
A.4.2. Lista leksemów z południa Archipelagu Ryūkyū	209
Aneks 5. Zdjęcia wyspy Ikema	215
A.5.1. Ikema oraz część półwyspu Nishihenna	215
A.5.2. Ikema z lotu ptaka	215
Indeks ważniejszych nazw geograficznych	217
Bibliografia	219

Podziękowania

Wyrazy wdzięczności za zachętę do napisania tej książki należą się Panu prof. dr. hab. Mikołajowi Melanowiczowi, a za cenne wskazówki w toku jej przygotowywania Panu prof. dr. hab. Romualdowi Huszczy.

Słowa wielkiej wdzięczności i zarazem serdecznej pamięci należą się także śp. ks. prof. Willemowi A. Grootaersowi z Uniwersytetu Sophia w Tōkyō za poświęcony mi czas i za konsultacje materiałowe i teoretyczne w trakcie mojego pobytu w Japonii w styczniu 1990 roku, a także za cenne dla mnie listy z uwagami i publikacje dialektologiczne, które mi przesyłał do Polski.

Z kolei badania dialektologiczne na południu Archipelagu Ryūkyū mogłam zrealizować dzięki stypendium przyznanemu mi przez Fundację Japońską na okres od września 1998 roku do kwietnia 1999 roku. Wtedy zebrałam większość materiałów, na podstawie których powstała ta książka.

Wiele podziękowań winna jestem Panu Maedomariemu Osamu za ofiarowanie mi opracowanego przez jego Ojca Maedomarięgo Tokuseia zbioru ludowych pieśni z wyspy Ikema, za udzielone mi informacje o słownictwie tamtejszego dialektu oraz za pokazanie mi najciekawszych miejsc na wyspach Ikema, Kurima i Miyako. Poecie – Panu Iraha Morio wdzięczna jestem za różne publikacje dotyczące wyspy Ikema, a Panu Kitanaka Kazunaga – za wiele niezbędnych w moich badaniach publikacji dialektologicznych i antropologicznych dotyczących Archipelagu Ryūkyū.

Podziękowania należą się również Panu prof. dr. Uchimie Chokujinowi i Panu prof. dr. Kajiku Shinkichiemu za stworzenie mi możliwości wysłuchania ich wykładów z zakresu dialektologii Archipelagu Ryūkyū.

Informacje dotyczące porównawczych danych leksykalnych zawdzięczam następującym osobom: dla dialektu Nishihara Panu prof. dr. Nakamie Mitsunariemu, dla dialektu Hirara Panu Yonaha Hiroyukiemu, dla dialektu z wyspy Yonaguni Pani Ikemie Chie, a dla dialektu Tonoshiro Panu Ōta Shizuo.

Kraków 2010

Wprowadzenie

Cel pracy, metoda opisu i charakterystyka jego źródeł językowych

Zasadniczym celem tej książki jest porównawczy i uwzględniający szeroki kontekst opis dialektu używanego przez niewielką społeczność wyspy Ikema z południa Archipelagu Ryūkyū. Scharakteryzowane zostało najpierw środowisko geograficzno-przyrodnicze, a także środowisko kulturowe, w którym się ukształtował. Następnie przedstawione zostały w zarysie dzieje ludności tego archipelagu, które musiały mieć wpływ na zmiany zachodzące w tym dialekcie. W jego opisie przedstawione zostały główne zjawiska z zakresu fonologii i morfologii oraz porównawcze zestawienia wybranych leksemów. W ten sposób podjęta została próba usytuowania dialektu Ikema w obrębie pozostałych dialektów grupy Miyako, a także w pewnej mierze w obrębie innych dialektów riukiujańskich. Dla celów porównawczych uwzględnione więc zostały również wyrazy występujące w kilku innych dialektach wysp Miyako, tj. w dialektach Nishihara, Nagahama, Hirara i Tarama, a także w dwóch dialektach używanych na położonych dalej na południowy zachód wyspach Ishigaki i Yonaguni. Zestawione też zostały z nimi wyrazy w dialekcie Shuri z Okinawy oraz w dialekcie Shodon używanym na wyspie Kakeroma położonej na południe od wyspy Amami Ōshima.

Taka porównawcza charakterystyka dialektu Ikema ma też bardziej ogólny cel, wyznaczony z szerszej perspektywy dialektologicznej i zarazem diachronicznej. Opis taki może być pomocny w wyselekcjonowaniu tych leksemów z dialektu Ikema, które w późniejszych badaniach zasługiwałyby na zbadanie, czy nie stanowią one pozostałości jakiejś wcześniejszej warstwy językowej, a więc substratu, czy też warstwy najdawniejszych archaizmów należących do wspólnego dla riukiujańskiego i japońskiego prajęzyka.

Głównym, wykorzystanym w opisie, źródłem językowym pozwalającym częściowo, co należy podkreślić, zapoznać się z żywą mową mieszkańców wyspy Ikema jest zbiór tamtejszych pieśni ludowych, zarejestrowanych przez zbieracza amatora, wielkiego miłośnika folkloru wyspy i zarazem jej mieszkańca, Maedomariego Tokuseia. Pieśni te zostały opublikowane przez niego w zbiorze *Ikemajima no minyō* („Ludowe pieśni z wyspy Ikema”) w 1982 roku (Maedomari, 1982). Uzupełniający część tego opisu materiał leksykalny pochodzi z przeprowadzo-

nej i nagranej na wyspie Ikema w 1999 roku rozmowy z synem nieżyjącego już wówczas autora zbioru, panem Maedomarim Osamu. Z kolei językowy materiał porównawczy pochodzący z innych dialektów używanych na obszarze wysp Sakishima uzyskany został z różnych wywiadów przeprowadzonych w tym samym roku. Pobytowi na wyspie Ikema oraz na innych wyspach Archipelagu Ryūkyū w latach 1998–1999, w ramach stażu badawczego na stypendium Fundacji Japońskiej, autorka zawdzięcza możliwość bliższego poznania środowiska wysp Ryūkyū i mowy tamtejszych mieszkańców. Informatorem o dialekcie Hirara był pan Yonaha Hiroyuki, mieszkaniec małego i zarazem największego na wyspie Miyakojima¹ portowego miasta Hirara. Informacje o dialekcie Tonoshiro z wyspy Ishigaki autorka uzyskała od pana Ōta. Natomiast wywiad z panią Ikema Nae, mieszkanką miasteczka Sonai, posłużył jako źródło danych językowych dla dialektu Sonai z wyspy Yonaguni. Podstawowymi opracowaniami naukowymi wykorzystanymi w badaniu dialektu Ikema oraz w jego porównaniu z innymi dialektami grupy Miyako, a także w mniejszym zakresie z niektórymi dialektami innych wysp archipelagu Sakishima, są publikacje, które należy przedstawić nieco bliżej. Najważniejszą z nich jest bardzo obszerne opracowanie pióra Hirayamy Teruo z roku 1983 *Ryūkyū Miyako shōtō hōgen kisō goi no sōgōteki kenkyū* („Studia nad słownictwem podstawowym dialektów archipelagu Miyako z Ryūkyū”). Opracowanie to zawiera także porównawczy słownik wybranych leksemów czterech dialektów tej grupy, a mianowicie Hirara, Ikema, Nagahama i Tarama. Ważnych danych uzupełniających obraz tej grupy dialektów dostarcza również publikacja autorstwa Nakamy Mitsunari z roku 1992 *Ryūkyū hōgen no kosō* („Dawniejszy substrat dialektów Ryūkyū”). Jest to praca poświęcona charakterystyce leksykalnej, fonologicznej i gramatycznej szesnastu dialektów riukiuańskich. Inna wykorzystana w pracy monografia autorstwa Nakamoto Masachie z roku 1990 to *Nihon rettō gengoshi no kenkyū* („Studia nad dziejami języków Archipelagu Japońskiego”). Wbrew temu, co sugeruje tytuł, praca ta jest poświęcona prawie wyłącznie dialektom riukiuańskim.

Jako podstawowe źródło leksykograficzne posłużył wydany w roku 1981 słownik *Zūsetsu Ryūkyū Jiten* („Słownik riukiuański ilustrowany mapami”). Część materiału językowego wykorzystanego w książce została zaczerpnięta z opracowania Ōno Masuo *Miyako (Hirara, Ikema, Nagahama, Tarama) hōgen* („Dialekty Miyako: Hirara, Ikema, Nagahama, Tarama”) wydanego w roku 1992 jako pierwszy tom wielotomowego kompendium dotyczącego współczesnych dialektów języka japońskiego. Uwzględniony też został artykuł Uchimy Chokujina z roku 1998 *Ryūkyū hōgen no shinzoku goi* („Nazwy pokrewieństw w dialektach riukiuańskich”) zamieszczony w czasopiśmie „Okinawa Bunka”, uwzględniający m. in. nazewnictwo z tego zakresu w dialekcie Ikema.

¹ Zostało tu, jak i w pozostałej części książki, celowo użyte nieprawidłowe sformułowanie „wyspa Miyakojima”, ponieważ człon „jima” oznacza wyspę i powinno się mówić „wyspa Miyako”. Zastosowanie takie ma pomóc czytelnikowi w odróżnieniu wyspy Miyako od archipelagu Miyako, do którego należy.

Autorka chciałaby jeszcze zaznaczyć, że dodatkowe dane leksykalne dla dialektu Nishihara, historycznie wywodzącego się z dialektu Ikema, uzyskała w formie informacji ustnej w roku 1999 od profesora Nakamy Mitsunarię z Uniwersytetu Ryūkyū na Okinawie, dawnego mieszkańca wioski Nishihara na wyspie Miyakojima, głównej wyspie archipelagu Miyako.

*

Przedstawione wyżej źródła poznawcze, wykorzystane w niniejszym opisie, wymagają krótkiego komentarza na temat zawartego w nim materiału językowego. Korzystanie z japońskich opracowań dialektologicznych poświęconych temu obszarowi nastrocza rozmaitych trudności z uwagi na to, iż opis dotyczy bardzo niewielkich dialektów, które można by w zasadzie określić jako mikrodialekty używane przez bardzo małe społeczności, o których na podstawie skąpych źródeł leksykalnych niewiele da się powiedzieć. Sporo kłopotów może również sprawiać system zapisu wyrazów stosowany w dialektologii japońskiej, na ogół za pomocą sylabariusza katakanicznego, a czasami z próbami łatinizacji. Często prowadzi to do znacznych rozbieżności w zapisie tych samych wyrazów.

Przede wszystkim należy stwierdzić, że zbiór leksemów występujących w zbiorze pieśni opublikowanych przez Maedomarię Tokuseia i ich postać językowa tylko częściowo pokrywają się z danymi przytaczanymi przez Hirayamę Teruo i nie w pełni oddają zasób leksykalny i system gramatyczny dialektu Ikema i dialektów z nim najbliższych spokrewnionych w takiej postaci, jaką uwzględnia drugi z wymienionych tu autorów. Ponadto w konfrontacji z zasobem leksemów podanych przez T. Hirayamę w jego wspomnianej wyżej pracy okazało się, że niektórym wyrazom tak samo lub podobnie transkrybowanym w obu tych źródłach przypisane zostały odmienne znaczenia. Z kolei do wyrazów mających to samo znaczenie zastosowana została w każdym z tych źródeł nieco odmienna transkrypcja zarówno łatinizowana, jak i katakaniczna.

Niejednokrotnie trudno było rozstrzygnąć, czy dany wyraz, pojawiający się w owych pieśniach, należy do rdzennego słownictwa ikemskiego, czy też zapożyczony został z któregoś z dialektów sąsiednich. Podobne wątpliwości pojawiają się nawet w przypadku rozmaitych leksemów podawanych przez dialektologów, a uzyskanych przez nich od lokalnych informatorów. Dotyczy to także niektórych wyrazów zarejestrowanych przez autorkę w toku wywiadu ze wspomnianym już wcześniej Maedomarim Osamu. Na 179 leksemów ogólnojapońskich, które autorka mu przedstawiła w trakcie rozmowy prowadzonej w języku japońskim, mimo usilnych starań informatora, zdołał on, często z wahaniem i wątpliwościami, podać jedynie 113 ich odpowiedników w dialekcie Ikema. Trzeba tu jednak wziąć pod uwagę to, że jest on obecnie mieszkańcem miasta Hirara znajdującego się przy zachodnim wybrzeżu wyspy Miyakojima. Można przypuszczać, że z tego powodu jego mowa uległa pewnej interferencji dialektu Hirara oraz ewentualnie dialektów sąsiednich, np. dialektu Nishihara.

Przy porównaniach leksykalnych sąsiadujących z sobą dialektów nasuwać się mogą pewne zastrzeżenia i pytania. Chodzi tu mianowicie o to, czy w badaniach dialektologicznych zmierzających do ustalenia granicy między tymi etnolektami można uwzględniać jako w pełni wiarygodne przeświadczenia ich użytkowników co do przebiegu tej granicy. W związku z tym należy wspomnieć, że właśnie konfrontacji owych subiektywnych opinii użytkowników z wynikami obiektywnych badań dialektologicznych, uwzględniających wiedzę historycznojęzykową i teoretyczne podstawy dialektologii, poświęconych zostało wiele publikacji belgijskiego dialektologa ks. prof. Willema A. Grootaersa² oraz że problematyka ta została również podjęta przez współpracującego z nim dialektologa japońskiego Mase Yochio³.

Biorąc pod uwagę powyższe trudności i wątpliwości, powinno się w przypadku niepewnego pochodzenia leksemów dotyczące ich wnioski formułować ze szczególną ostrożnością.

*

Prezentowane tu studium dialektu Ikema w kontekście środowiskowym i na tle porównawczym zostało podzielone na sześć rozdziałów.

W pierwszym rozdziale zamieszczono charakterystykę geograficzną wyspy Ikema i wysp sąsiednich oraz opis środowiska przyrodniczego, w którym doszło do wyodrębnienia i ukształtowania się dialektu Ikema. Najpierw przedstawiono podstawowe dane z zakresu paleogeografii całego Archipelagu Ryūkyū. Jak wiadomo, wyspa Ikema należy do grupy wysp Miyako tworzących, wraz z wyspami Yaeyama i wyspą Yonaguni, południową część tego archipelagu, czyli tzw. grupę wysp Sakishima. Następnie podane zostały ważniejsze dane na temat ukształtowania wyspy Ikema i najbliższych z nią sąsiadujących wysp archipelagu Miyako. Dalsza część tej charakterystyki obejmuje główne cechy klimatu oraz ważniejsze dane na temat szaty roślinnej i świata zwierząt tego archipelagu⁴. Prezentacja tych danych jest uzasadniona tym, że wszystkie te elementy środowiska geograficznego i przyrodniczego miały oczywisty wpływ na kształtowanie się znacznej części słownictwa tamtejszych dialektów.

W drugim rozdziale przedstawiono w zarysie tradycyjną kulturę mieszkańców wyspy Ikema. Omówiono w nim podstawy bytu ludności opartego głównie na rolnictwie i rybołówstwie, narzędzia i sprzęt gospodarski, stroje i budownictwo, różne zjawiska z życia rodzinnego i społecznego, a także przejawy życia religijnego, poczynając od miejsc kultu, a kończąc na wierzeniach.

² Willem A. Grootaers, *Origin and Nature of the Subjective Boundaries of Dialects*, „Orbis”, Vol. VIII, No. 2, 1959, s. 381–384; idem, *Les premiers pas a la recherche des unites dialectales*, „Orbis”, Vol. XII, No. 2, 1963, s. 364–380; idem, *La discussion autour des frontieres dialectales subjectives*, „Orbis”, Vol. XIII, No. 2, 1964, s. 380–396.

³ Mase Yoshio, *Une nouvelle tentative pour tracer les frontieres subjectives des dialectes*, „Orbis”, Vol. XIII, No. 2, 1964, s. 364–367.

⁴ Dane na temat środowiska przyrodniczego Ikemy zostały tu przedstawione selektywnie.

W trzecim rozdziale zestawiono najważniejsze dane paleoantropologiczne i archeologiczne oraz wysuwane na ich podstawie hipotezy rzucające światło na pochodzenie ludności Archipelagu Ryūkyū, a więc tym samym mieszkańców wysp Sakishima, położonych na jego południowej peryferii. Omówiono też hipotetyczne i udowodnione kontakty zewnętrzne tej ludności w różnych okresach prehistorycznych i w szerszym kontekście geograficznym Azji Południowo-Wschodniej i Wschodniej.

W czwartym rozdziale przedstawiono różne hipotezy na temat związków genetycznych i kontaktów wczesnego języka riukiuańskiego i języka prajapońskiego wysuwane przez badaczy japońskich oraz europejskich i amerykańskich. Mowa tu przede wszystkim o uznawanych przez większość badaczy za udowodnione lub za najbardziej prawdopodobne związkach obu tych języków z językami altajskimi oraz o sugerowanej przez wielu z nich większej lub mniejszej roli języków austronezyjskich w procesie kształtowania się języka starojapońskiego, a więc albo jako źródła zapożyczeń, albo jako substratu lub wreszcie jako ważnego komponentu w językach prajapońskim i prariukiuańskim. Wspomniane też zostały w skrócie niezwykle dyskusyjne próby wykazania odleglejszych i bardziej egzotycznych powiązań genetycznych dialektów riukiuańskich, np. z językami drawidyjskimi czy też tybeto-birmańskimi. Następnie omówiono główne wyniki badań zmierzających do określenia ram czasowych, w których doszło do oddzielenia się języka prariukiuańskiego od języka prajapońskiego, oraz do poznania przyczyn późniejszego rozbicia językowego w obrębie Archipelagu Ryūkyū. Uwzględniono także wydarzenia historyczne i wpływy kulturowe jako zjawiska, które w istotny sposób zaważyły lub mogły zaważyć na wzajemnych relacjach między ukształtowanymi już dialektami tego archipelagu. W dalszej kolejności przedstawione zostały pierwsze próby podziału tych dialektów oraz ich późniejsze klasyfikacje, coraz bardziej szczegółowe i nieraz dość znacznie różniące się od siebie.

Piąty rozdział poświęcono charakterystyce systemu fonologicznego oraz systemu morfologicznego dialektu Ikema, z wykorzystaniem dla celów porównawczych także danych z innych dialektów grupy wysp Miyako oraz, w mniejszym już zakresie, niektórych dialektów z dalej położonych wysp Archipelagu Ryūkyū.

Szósty rozdział w całości dotyczy słownictwa dialektu Ikema. Przedmiotem opisu na tle porównawczym są tutaj wybrane leksemy tego dialektu, zestawione z ich semantycznymi odpowiednikami w kilku dialektach z sąsiednich wysp grupy Miyako oraz w wybranych dialektach z innych wysp Archipelagu Sakishima, a także z północnej części Archipelagu Ryūkyū.

W zakończeniu przedstawiono na tle porównawczym wnioski dotyczące systemu fonologicznego i morfologicznego oraz wybranych leksemów dialektu Ikema. Na tej podstawie dokonano też próby wykazania w tym dialekcie reliktów jakiegoś substratu językowego, prapokrewieństwa (archaizmów) z językiem japońskim lub późniejszych z niego zapożyczeń, wpływów języka Shuri, a także

innowacji. Miało to na celu zorientowanie się w nawarstwieniach językowych i stadium rozwojowym dialektu Ikema.

Uzupełnieniem opisowej części pracy są aneksy. W trzech pierwszych zamieszczone zostały mapy: Archipelagu Ryūkyū, grupy wysp Miyako, wyspy Ikema, a ponadto mapa przedstawiająca główne kierunki migracji ludności Ikema na sąsiednie wyspy, dwie mapy ukazujące rozmieszczenie dialektów Archipelagu Ryūkyū oraz mapa ilustrująca zasięgi wybranych leksemów w dialektach grupy Miyako. Do czwartego aneksu włączono teksty wybranych pieśni ludowych z wyspy Ikema, podane w zapisie oryginalnym i w przekładzie na język ogólnojapoński oraz w tłumaczeniu na język polski opracowany przez autorkę. Załączona także została lista leksemów uzyskanych podczas wywiadów z informatorami. Piąty aneks stanowią fotografie wyspy Ikema z lotu ptaka uzyskane od Pana Iraha Morio.

Transkrypcja japońskiego materiału językowego wykorzystana w książce

Poniżej przedstawiono trzy konwencje zapisu fonetycznego materiału językowego z dialektów archipelagu Ryūkyū, a więc stosowany przez T. Hirayamę zapis w łacińskim alfabecie fonetycznym, zapis katakaniczny używany głównie przez japońskich badaczy dialektów, zapis fonetyczny w alfabecie łacińskim i katakaniczny zastosowany przez T. Maedomariego w jego zbiorze pieśni ikemskich oraz zapis fonetyczny w alfabecie łacińskim opracowany i przyjęty dla potrzeb niniejszej pracy. Należy tu dodać, że nie wszystkie fonemy wymienione przez T. Hirayamę w jego książce poświęconej dialektom grupy Miyako są poświadczone w tekstach pieśni zebranych przez T. Maedomariego. Natomiast w tych samych tekstach można zauważyć takie symbole fonetyczne głosek, które nie zostały odnotowane przez T. Hirayamę.

Z kolei znaki zastosowane przez T. Hirayamę dla oddania zwarcia krtani przed występującymi w nagłosie samogłoskami i półsamogłoskami oraz dla zaznaczenia glottalizacji spółgłosek zostały zastąpione w tekście przez autorkę częściej używanymi znakami przyjętymi w międzynarodowym alfabecie fonetycznym IPA⁵.

Ze względu na rozbieżność między stosowanymi przez różnych autorów systemami transkrypcji pominięto w prezentowanej tu transkrypcji zaznaczanie bezdźwięczności samogłosek oraz ich glottalizowaną wymowę. Ponadto w części nie dotyczącej fonologii pominięto oznaczenia glottalizacji występującej też przy niektórych spółgłoskach.

Do zapisu wyrazów w języku ogólnojapońskim zastosowano transkrypcję Hepburna, powszechnie przyjętą w literaturze japonistycznej. Podajemy ją zgod-

⁵ Patrz m.in.: *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, pod redakcją Kazimierza Polańskiego, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1995, s. 333–334.

nie z występującym w japońskich opracowaniach dialektologicznych układem sylab pisma *kana*, gdyż taka dodatkowa segmentacja sylabiczna form językowych dialektów riukiuańskich jest wykorzystywana jako podstawowy sposób przedstawiania fonotaktycznej reprezentacji tekstu. Jak widać pismo *kana* wpływa tu w decydujący sposób na interpretację systemu fonologicznego tych dialektów. Podział na samogłoski i spółgłoski jako elementy składowe sylab jest w tym przypadku podziałem wtórnym, podporządkowanym nadrzędnej sylabicznej analizie fonotaktycznej tekstu. Fonotaktyczny opis tego rodzaju ma charakter przede wszystkim grafemiczny, uzasadniony jedynie sylabicznym typem pisma japońskiego. Również w strukturalistycznej fonologii teoretycznej standardowego języka japońskiego taki charakter ma np. koncepcja fonemów-mor, języczkowego N oraz fonemu-geminatu Q autorstwa Hattoriego Shirō.

Transkrypcja T. Hirayamy			Transkrypcja T. Maedomariego		Transkrypcja zastosowana w niniejszym opisie
/i/	[i]	イ	[i]	イ	<i>i</i>
/i/	[zi]	イヅ	[i]	イヅ	<i>ī</i>
			[e]	エ	<i>e</i>
/a/	[a]	ア	[a]	ア	<i>a</i>
/o/	[o]	オ	[o]	オ	<i>o</i>
/u/	[u]	ウ	[u]	ウ	<i>u</i>
/ja/	[ja]	ヤ	[ja]	ヤ	<i>ja</i>
/jo/	[jo]	ヨ	[jo]	ヨ	<i>jo</i>
/ju/	[ju]	ユ	[ju]	ユ	<i>ju</i>
/wa/	[wa]	ワ	[wa]	ワ	<i>wa</i>
/hi/	[hi]	ヒ	[hi]	ヒ	<i>hi</i>
			[he]	ヘ	<i>he</i>
/ha/	[ha]	ハ	[ha]	ハ	<i>ha</i>
/hu/	[hu]	フ	[hu]	フ	<i>hu</i>
/hja/	[hja]	ヒヤ	[hja]	ヒヤ	<i>hja</i>
/hju/	[hju]	ヒユ			<i>hju</i>
/gi/	[gi]	ギ	[gi]	ギ	<i>gi</i>
/ga/	[ga]	ガ	[ga]	ギ	<i>ga</i>
/gu/	[gu]	グ	[gu]	グ	<i>gu</i>
/gja/	[gja]	ギヤ	[gja]	ギヤ	<i>gja</i>
/gju/	[gju]	ギユ			<i>gju</i>
/ki/	[ki]	キ	[ki]	キ	<i>ki</i>
/ka/	[ka]	カ	[ka]	カ	<i>ka</i>
/ku/	[ku]	ク	[ku]	ク	<i>ku</i>
/kja/	[kja]	キヤ	[kja]	キヤ	<i>kja</i>
/kju/	[kju]	キユ	[kju]	キユ	<i>kju</i>
/k ² u/	[k ² u]	ク	[kʔu]	ク	<i>ku</i>

Transkrypcja T. Hirayamy			Transkrypcja T. Maedomariego		Transkrypcja zastosowana w niniejszym opisie
/zi/	[dʒi]	ジ			<i>dʒi</i>
/zi/	[dzi]	ジ ^ウ	[dʒi]	ジ ^ウ / ス ^ウ	<i>dʒi</i>
/zja/	[dʒa]	ジヤ	[dʒa]/[ʒa]	ヂヤ/シヤ	<i>dʒa</i>
/zju/	[dʒu]	ジユ	[dʒu][dzu]	ジユ/ス ^ウ	<i>dʒu</i>
			[zu]	ヂユ	
/ci/	[tʃi]	チ			<i>tʃi</i>
/ci/	[tsi]	チウ	[tʃi]	ツ	<i>tsi</i>
/cja/	[tʃa]	チャ	[tʃa]	チャ	<i>tʃa</i>
/cju/	[tʃu]	チュ	[tʃu]	チュ	<i>tʃu</i>
/ci ² i/	[tʃ ² i]	チ	[tʃi]	チ	<i>tʃi</i>
/ci ² ja/	[tʃ ² a]	チャ	[tʃa]	チャ	<i>tʃa</i>
/ci ² ju/	[tʃ ² u]	チュ	[tʃu]	チュ	<i>tʃu</i>
/si/	[ʃi]	シ	[ʃi]	シ	<i>ʃi</i>
/si/	[sɪ]	シウ	[ʃi]	ス	<i>sɪ</i>
/sa/	[sa]	サ	[sa]	サ	<i>sa</i>
/su/	[su]	ス	[su]	ス	<i>su</i>
/sja/	[ʃa]	シャ	[ʃa]	シャ	<i>ʃa</i>
/sju/	[ʃu]	シュ	[ʃu]	シュ	<i>ʃu</i>
/di/	[di]	ディ	[di]	ディ	<i>di</i>
/da/	[da]	ダ	[da]	ダ	<i>da</i>
/do/	[do]	ト			<i>do</i>
/du/	[du]	ト ^ウ	[du]	ト ^ウ	<i>du</i>
/ti/	[ti]	ティ	[ti]	ティ	<i>ti</i>
/ta/	[ta]	タ	[ta]	タ	<i>ta</i>
/tu/	[tu]	トゥ	[tu]	トゥ	<i>tu</i>
/ti ² i/	[t ² i]	ティ			<i>ti</i>
/ti ² a/	[t ² a]	タ			<i>ta</i>
/ti ² u/	[t ² u]	トゥ			<i>tu</i>
/ni/	[ni]	ニ	[ni]	ニ	<i>ni</i>
/na/	[na]	ナ	[na]	ナ	<i>na</i>
/nu/	[nu]	ヌ	[nu]	ヌ	<i>nu</i>
/nja/	[ɲja]	ニヤ	[ɲja]	ニヤ	<i>ɲja</i>
/nju/	[ɲju]	ニユ	[ɲju]	ニユ	<i>ɲju</i>
/ri/	[ri]	リ	[ri]	リ	<i>ri</i>
			[re]	レ	<i>re</i>
/ra/	[ra]	ラ	[ra]	ラ	<i>ra</i>
/ru/	[ru]	ル	[ru]	ル	<i>ru</i>
/rja/	[rja]	リヤ	[rja]	リヤ	<i>rja</i>
/rju/	[rju]	リュ	[rju]	リヤ	<i>rju</i>

Transkrypcja T. Hirayamy			Transkrypcja T. Maedomariego		Transkrypcja zastosowana w niniejszym opisie
/v/	[v]	ヴ [°]			<i>v</i>
/vi/	[vi]	ヴ [°] イ			<i>vi</i>
/va/	[va]	ヴ [°] ア	[va]	ヴァ [°] ア	<i>va</i>
/vu/	[vu]	ヴ [°]			<i>vu</i>
/vja/	[vja]	ヴ [°] ヤ			<i>vja</i>
/vju/	[vju]	ヴ [°] ュ			<i>vju</i>
/fi/	[fi]	フイ	[fi]	フイ	<i>fi</i>
/fa/	[fa]	ファ	[fa]	ファ	<i>fa</i>
/fu/	[fu]	フ	[fu]/[Φu]	フ/フウ	<i>fu</i>
/fja/	[fja]	フヤ			<i>fja</i>
/fju/	[fju]	フユ			<i>fju</i>
/bi/	[bi]	ビ [°]	[bi]	ビ [°]	<i>bi</i>
/ba/	[ba]	バ [°]	[ba]	バ [°]	<i>ba</i>
/bu/	[bu]	ブ [°]	[bu]	ブ [°]	<i>bu</i>
/bja/	[bja]	ビ [°] ヤ			<i>bja</i>
/bju/	[bju]	ブ [°] ュ			<i>bju</i>
/pi/	[pi]	ピ [°]	[pi]	ピ [°]	<i>pi</i>
/pĩ/	[psĩ]	ピ [°] ゃ			<i>p(s)ĩ</i>
/pa/	[pa]	パ [°]	[pa]	パ [°]	<i>pa</i>
/pu/	[pu]	プ [°]	[pu]	プ [°]	<i>pu</i>
/pja/	[pja]	ピ [°] ヤ			<i>pja</i>
/pju/	[pju]	ピ [°] ュ			<i>pju</i>
/m/	[m]	ム	[m]	ム	<i>m</i>
/mi/	[mi]	ミ	[mi]	ミ	<i>mi</i>
/ma/	[ma]	マ	[ma]	マ	<i>ma</i>
/mu/	[mu]	ム	[mu]	ム	<i>mu</i>
/mja/	[mja]	ミヤ	[mja]	ミヤ	<i>mja</i>
/mju/	[mju]	ミユ	[mju]	ミユ	<i>mju</i>
/N/	[ɲ, m, n, ŋ]	ン	[ɲ, n, ŋ]	ン	<i>ɲ, m, n, ŋ</i>
/M/	[m, n]	ン	[n]	ン	<i>n</i>
/Q/	[b, v, f, d, t, s, r]	ツ	[q]	ツ	<i>bb, vv, ff, dd, tt, ss, rr</i>
/E/	[i:, ɪ:, a:, o:, u:, m:]		[i:, ɪ:, a:, o:, u:, m:]		<i>i:, ɪ:, a:, o:, u:, m:</i>

Rozdział I

Środowisko geograficzno-przyrodnicze terytorium dialektu Ikema

Zarys paleogeografii Archipelagu Ryūkyū

Archipelag Ryūkyū jest większą częścią Archipelagu Nansei (często zamiennie nazywanego również Archipelagiem Ryūkyū), który ciągnie się łukiem o długości około 1200 km. Nansei obejmuje wyspy położone między Kyūshū a Tajwanem¹. Archipelag ten składa się z około 160 wysp o różnej wielkości, z których blisko 40 jest zamieszkałych. Północną jego część stanowi Archipelag Satsunan obejmujący trzy zgrupowania wysp: Ōsumi, Tokara i Amami². Z kolei na południe od nich znajduje się właściwy Archipelag Ryūkyū. Dzieli się on na dwie grupy wysp, które położone są w dużej od siebie odległości. Do północnej z nich należy wyspa Okinawa, która wraz z wieloma sąsiadującymi wysepkami tworzy archipelag również określany tą samą nazwą. Do grupy tej włączany jest także, znacznie oddalony na wschód od Okinawy, niewielki Archipelag Daitō. Południową zaś grupę tworzą wyspy Sakishima, w skład których wchodzi dwa mniejsze archipelagi: Miyako oraz Yaeyama wraz z wysepkami Senkaku. Najbliżej zaś Tajwanu znajduje się wyspa Yonaguni, włączana niekiedy do grupy wysp Yaeyama.

Archipelag Nansei rozciąga się między Morzem Wschodniochińskim a Oceanem Spokojnym. Jego wyspy leżą na styku dwóch płyt tektonicznych, tj. płyty euroazjatyckiej i płyty filipińskiej. Od strony Pacyfiku w niedużej odległości od archipelagu ciągną się dwa głębokie rowy oceaniczne: Rów Ryūkyū i Rów Kaikō, których największe głębokości sięgają blisko 8 tys. m. Same zaś wyspy otoczone są dosyć płytkim morzem, zwłaszcza od strony zachodniej. Między wyspami Okinawy a wyspami Miyako, zdecydowanie bliżej tych pierwszych, kończy się jednak płytkie morze, które nagle przechodzi w głębie sięgającą ponad 1 tys. m.

¹ *Okinawa konpakuto jiten*, Ryūkyū Shinpō, Naha 1998, s. 307, 426; *Konsaisu nihon chimei jiten*, Sanseidō, Tōkyō 1991, s. 896.

² *Ibidem*, s. 538.

Łączy ona głębokie wody Morza Wschodniochińskiego i Pacyfiku. Głębia ta ciągnie się przez około 30 kilometrów w kierunku wysp Miyako, ponownie przechodząc stopniowo w morze znacznie płytsze³. Ponadto wzdłuż całego Archipelagu Nansei od strony Morza Wschodniochińskiego występuje wiele podwodnych wulkanów, których nagromadzenie znajduje się w okolicy wysp Miyako⁴. Cała ta strefa wyspiarska należy więc do obszarów sejsmicznych i zagrożonych również występowaniem tsunami.

Zmiany geologiczne na tym obszarze w ciągu ostatnich milionów lat prowadziły do tego, że wyspy tworzące obecny Archipelag Nansei, w zależności od poziomu otaczających je wód, w pewnych okresach stanowiły fragmenty peryferii kontynentu azjatyckiego sięgającego znacznie dalej ku wschodowi, w innych zaś były już częściowo lub całkiem wyizolowane. Ostatni okres, w którym cały Archipelag Nansei stanowił część tego kontynentu, to w przybliżeniu 2 mln – 1,5 mln lat temu. Tam gdzie obecnie rozciąga się Morze Wschodniochińskie, znajdowało się wówczas jedynie kilka dużych jezior. W ciągu następnych 500 tys. lat doszło do ich połączenia i utworzenia jednej ogromnej laguny połączonej z Pacyfikiem cieśniną Tokara, która obecnie oddziela wyspy Amami od Kyūshū. Lagunę tę ograniczał półwysp o bardzo skomplikowanej linii brzegowej⁵. Z kolei około milion lat temu doszło do globalnego ocieplenia klimatu. Poziom wód zaczął się podnosić, powodując zatopienie niżej położonych części tego półwyspu. Z morza wystawały jedynie wyżej położone rejony, odpowiadające większości późniejszych wysp Archipelagu Nansei. Poziom wody podniósł się tak dalece, że niektóre z tych wysp, w tym Miyakojima, znalazły się całkowicie pod wodą⁶. W następnej fazie, zaczynającej się około 200 tys. lub 150 tys. lat temu, doszło do ochłodzenia klimatu i na skutek obniżenia się poziomu morza o około 100 metrów wynurzyły się większe fragmenty zatopionego półwyspu⁷. Jego południowa część, obejmująca m.in. wyspy Sakishima, przez Tajwan ponownie połączyła się z kontynentem. Środkowa i północna część tego dawnego półwyspu przekształciły się w duże wyspy, obejmujące m.in. późniejsze grupy wysp Okinawy i Amami. Ostatnia faza kształtowania tego obszaru rozpoczęła się około 20 tys. lat temu, gdy poziom mórz zaczął się ponownie podnosić. Wówczas wspomniane wyżej obie duże wyspy oraz znacznie już krótszy półwysp, wystający z kontynentu azjatyckiego, stopniowo zamieniły się w istniejący obecnie Archipelag Nansei.

³ Kimura Masaaki, *Mū tairiku wa Ryūkyū ni atta!*, Tokuma Shoten, Tōkyō 1991, p. 85, rys. 9. Autor ten wspomnianą głęboką określa nazwą Uskok Kerama. Czyni to zapewne z powodu ukształtowania ograniczających ją podmorskich wzniesień, zwłaszcza od strony północnej.

⁴ *Ibidem*, s. 73, rys. 6.

⁵ *Ibidem*, s. 80, 81.

⁶ *Ibidem*, s. 81.

⁷ *Ibidem*, s. 81, 84.

Zarys geografii wysp Miyako

Niewielki archipelag Miyako należy do północnej części archipelagu Sakishima i obejmuje, oprócz ośmiu wysp zamieszkałych, cztery niewielkie bezludne wysepki oraz wiele sterczących z morza skał⁸. Największą wyspą jest centralnie położona Miyakojima (pow. 158,65 km²)⁹. Jej linia brzegowa jest dosyć urozmaicona, gdyż w kierunku północnym wyspa ta zwęża się, tworząc duży półwysep rozwidlający się na końcu na dwa niewielkie cyple, zachodni Nishihenna i wschodni Setozaki. Rozdzielone są one malowniczą zatoką Karimata. W połowie wschodniego wybrzeża półwyspu znajduje się inna, dość głęboko wcinająca się w niego, zatoka Shimajiri. Po zachodniej zaś stronie leży niewielka zatoka Ōura, a w południowo-zachodniej części wyspy Miyakojima zatoka Yonaha, która jest odgradzona od pełnego morza niewielkim półwyspem Nishihamazaki. Na samym południowo-zachodnim krańcu tej wyspy znajduje się wrzynająca się głęboko w ląd kolejna, wąska i niewielka, zatoka Irie. Niedaleko stamtąd, bo w odległości zaledwie 1,6 km, położona jest mała wyspa Kurima (pow. 2,84 km²)¹⁰. Z południowo-wschodniego krańca Miyakojimy wyrasta wąski półwysep zakończony cyplem Higashihennazaki (Agarizaki). Najdalej zaś położonymi wyspami, wchodzącymi w skład archipelagu Miyako, są leżące mniej więcej w połowie drogi między wyspą Miyakojima a wyspą Ishigaki z archipelagu Yaeyama dwie, sąsiadujące z sobą wyspy, Tarama (pow. 19,73 km²)¹¹ i Minna (pow. 2,15 km²)¹².

Na północ od krańca półwyspu Setozaki w odległości 1,3 km położona jest wyspa Ikema (pow. 2,79 km²)¹³. Sądząc z jej kształtu i położenia, Ikema musiała stanowić kiedyś kraniec tego północnego półwyspu. Po ociepleniu się klimatu jego środkowa część została zalana płytkim morzem, w wyniku czego Ikema stała się wyspą¹⁴. Jej linia brzegowa jest mało urozmaicona, a jedyny wyjątek stanowi znajdująca się na jej południowym brzegu dość głęboka zatoka o takiej samej nazwie co wyspa. Ikema, tak jak prawie cały archipelag Miyako i wiele wybrzeży pozostałych wysp Ryūkyū, zbudowana jest głównie z czwartorzędowych wapiennych skał osadowych, zwanych warstwą Ryūkyūsōgun, powstałych ze skamieniałych muszli mięczaków i ramienionogów oraz jeżowców i koralowców, które osadzone są na wcześniejszej warstwie zwanej Shimajirisōgun, powstałej z mułu i piasku. Obecnie na jej wybrzeżu wyraźnie widać skały utworzone ze zwietrzałych i wypłukanych koralowców, między którymi tylko miejscami rozciągają się

⁸ *Okinawa konpakuto jiten...*, s. 387.

⁹ *Burū Gaido mukku, Tabimaru Okinawa Rittō* '98, Jitsugyō No Nihonsha, Tōkyō 1998, s. 129.

¹⁰ *Okinawa konpakuto jiten...*, s. 151.

¹¹ *Ibidem*, s. 256.

¹² *Ibidem*, s. 391.

¹³ *Ibidem*, s. 26.

¹⁴ *Miyako no shizen to bunka*, Hilarashi sōgō hakubutsukan tenji annai, Miyako Insatsujo, Hirara 1998, s. 39.

niewielkie połacie białego piasku. Około 5 km na południowy wschód od Ikemy leży wyspa Ōgami (0,27 km²)¹⁵, natomiast w odległości 14 km na południowy zachód – wyspa Irabu (pow. 29,66 km²)¹⁶ wraz z położoną tuż przy jej zachodnim brzegu wyspą Shimoji (pow. 9,54 km²)¹⁷. Obie te wyspy dzieli jedynie bardzo wąska cieśnina.

Cały archipelag Miyako otoczony jest rafą koralową, jednak w odległości 16 km na północ od Ikemy znajduje się wyjątkowo rozległe skupisko płytko zalegającej rafy o nazwie Yaebishi, które każdego roku wczesną wiosną oraz jesienią wynurza się na krótko podczas odpływu jako wyspa mająca około 25 km obwodu¹⁸.

Wszystkie wyspy archipelagu Miyako mają charakter raczej nizinny i tylko gdzieś tam występują tam pagórki. Najwyższym wzniesieniem jest Nobarudake o wysokości 109 m n.p.m., które wznosi się wewnątrz łądu na południu Miyakojimy¹⁹. Najwięcej natomiast wzniesień znajduje się na wyspie Irabu, gdzie większość z nich położona jest na jej wybrzeżu. Najwyższe z nich występują we wschodniej części wyspy. Mają one kolejno (przesuwając się z południa na północ) 67, 88, 67, 64, 73, 64 m n.p.m. Wysokość pozostałych wzniesień waha się między 14 a 55 m n.p.m., podczas gdy na Shimoji jedyne wzniesienie ma 15 m n.p.m.²⁰. Na Ikemie znajdują się cztery wzniesienia. Położony na południowym wschodzie pagórek ma 26 m n.p.m., przy północnym wybrzeżu jeden sięga 21 m n.p.m., a drugi tylko 5 m n.p.m., podczas gdy jedyne wzniesienie na zachodnim wybrzeżu ma 13 m n.p.m. wysokości. Z kolei w środkowowschodniej części Ikemy znajduje się obniżenie wypełnione zabagnionym jeziorem pochodzenia deszczowego²¹. Na sąsiedniej wyspie Ōgami jedyne i centralnie położone wzniesienie ma 75 m n.p.m.²², a na wyspie Kurima znajduje się kilka wzniesień. Mają one przy wybrzeżu północnym 10 m n.p.m., przy wschodnim 26 m n.p.m., przy południowym 18 m n.p.m., a przy zachodnim 13 m n.p.m.²³. Na wyspie Tarama dwa wzniesienia mające 34 i 14 m n.p.m. położone są w jej części północnej, dwa o 14 i 13 m n.p.m. w jej części wschodniej oraz dwa mające 18 i 14 m n.p.m. w pobliżu środka tej wyspy²⁴. Za to najbardziej nizinna wyspa Minna ma jedyne, położone prawie centralnie, wzniesienie o wysokości zaledwie 4 m n.p.m.²⁵.

¹⁵ *Okinawa konpakuto jiten...*, s. 61.

¹⁶ *Ibidem*, s. 27.

¹⁷ *Ibidem*, s. 202.

¹⁸ *Ibidem*, s. 401.

¹⁹ *Burū Gaido mukku...*, s. 129.

²⁰ *Ibidem*, s. 141.

²¹ *Ibidem*, s. 138.

²² *Ibidem*, s. 139.

²³ *Ibidem*, s. 140.

²⁴ *Ibidem*, s. 144.

²⁵ *Ibidem*, s. 146.

Wyspy Miyako, tak jak cały Archipelag Ryūkyū, znajdują się na szlaku przepływu ciepłego prądu morskiego Kuroshio, będącego przedłużeniem Prądu Północnorównikowego. Prąd Kuroshio, którego wschodnia odnoga opływa dookoła te wyspy, wywiera dodatkowy wpływ na występującą tam morską odmianę klimatu podzwrotnikowego. Klimat ten kształtowany jest również przez wiatry monsunowe wiejące w lecie od południa, a w zimie od północy. Z powodu otoczenia tych wysp przez wielkie baseny wodne deszcze padają w ciągu całego roku, a ich największe nasilenie przypada na okres od kwietnia do sierpnia. Średnia roczna opadów przekracza tu 2000 mm²⁶. Ponadto między końcem lata a wczesną jesienią pojawiają się wiejące od południa tajfuny. Średnia temperatura dla wysp Miyako wynosi w zimie 13–16°C, a w lecie 29–30°C. Tak znaczne natężenie opadów przy podanym tu rozkładzie temperatur powoduje, że około 38% wody deszczowej wyparowuje, około 20% spływa do morza, a około 42% wsiąka w głąb ziemi, tworząc zasoby wody słodkiej²⁷. Przeciętna wilgotność powietrza na archipelagu Miyako wynosi 80% przy średniej rocznej temperaturze 23°C. Trzeba jeszcze podkreślić, że właśnie Ikema z powodu uwarunkowań klimatycznych oraz sporego, zalegającego w jej części centralnej, zabagnionego jeziora jest najbardziej wilgotną wyspą tego archipelagu.

Szata roślinna i świat zwierząt wysp Miyako

Ze względu na klimat w obrębie wysp Miyako występująca tam rodzima roślinność reprezentuje odmianę flory podzwrotnikowej strefy Azji Południowo-Wschodniej. Oprócz niej wszędzie spotyka się jeszcze wiele innych gatunków dzikich roślin, które zadomowiły się samoistnie na tych wyspach lub zostały wprowadzone z odleglejszych rejonów geograficznych.

Szczególnie bogata roślinność, zwłaszcza typu bagiennego, występuje na Ike-mie w rejonie centralnie położonego jeziora, co jest spowodowane panującym tam mikroklimatem.

Podana niżej lista gatunków roślin jest selektywna i obejmuje drzewa, krzewy²⁸ oraz wysokopienne rośliny z rodziny traw. Wszystkie te gatunki roślin, jako należące do środowiska bardziej dostępnego człowiekowi, a także z powodu wartości użytkowej niektórych z nich, musiały być od dawna znane zarówno tubylczej ludności, jak i późniejszym przybyszom.

²⁶ Noguchi, *op. cit.*, s. 21, 22.

²⁷ *Miyako no shizen to bunka...*, *op.cit.*, s. 36.

²⁸ Wiele gatunków dzikich niskopiennych roślin odgrywało znaczną rolę w życiu ludności wysp Miyako, choćby w medycynie tradycyjnej.

Są to następujące gatunki^{29, 30}:

palma wachlarzowa *birō* 比榔 (*Livistona chinensis* R. Br. ex Mart.)
 palma kokosowa *yashi* 椰子 (*Cocos nucifera* L.)³¹
 palma cukrowa formozańska *kurotsugu* くろつぐ (*Arenga tremula* Becc. var. *engleri* Hatsushima)
 sagowiec japoński *sōtetsu* そうてつ (*Cycas revoluta* Thumb)
 pandanus *adan* あだん (*Pandanus tectorius* Solad var. *liukuensis* Warb.)
 drzewo koralowe *deigo* 梯姑 (*Erythrina variegata* L. var. *orientalis* Merr.)
 akacja *sōshizu* ソシヅ (*Acacia confusa* Merr.)
 morwa *shima guwa* 島桑 (*Morus australis* Poir. var. *glabra* Koidz.)
 morwa papierowa *kaji no ki* 梶の木 (*Broussonetia papyrifera* (L.) l' Herit.)
 figowiec *inu biwa* 犬枇杷 (*Ficus erecta* Thumb. var. *beeheyama* Hock&Arn.King)³²
 figowiec *hamainubiwa* 浜犬枇杷 (*Ficus virgata* Reinw. ex Blume)
 figowiec (banjan małolistny) *gajumaru* ガシ ユマル (*Ficus microcarpa* L.)
 figowiec (banjan szerokolistny) *akō* アコウ (*Ficus superba* var. *japonica* Miq.)
 cis japoński *inumaki* イヌマキ (*Pocarpus macrophyllus* (Thunb.) D. Don)
 sosna riukiuańska *ryūkyūmatsu* 琉球松 (*Pinus luchuensis* Mairy.)
 drzewo węzowe *aoganpi* アオガンピ (*Wicstroemia retusa* A. Gray)³³
 drzewo laurowe (laur indyjski) *terihaboku* 照葉木 (*Calophyllum inophyllum* L.)
 wawrzyn australijski *tobera* とべら (*Pittosporum tobira* Dryant ex Ait.)
 cynamonowiec kamforowy *kusu no ki* 楠木 (*Cinnamomum camphora* (L.) Presl)
 cynamonowiec japoński *shibaki* 柴木 (*Cinnamomum japonicum* Solant)
 bukszpan *okinawa tsuge* 沖縄黄楊 (*Buxus liukuensis* Makino)
 rotang winokształtny *tōtsurumodoki* トウツルモドキ (*Flagellaria indica* L.)
 winorośl tajwańska *kiro no budō* 黄色のぶとう (*Vitis quinquangularis* Rehd.)
 bambus *ryūkyū chiku* 琉球チク (*Pleioblastus linearis* (Hack.) Nakai)
 bambus *hōrai chiku* 蓬萊 (*Bambusa multiplex* (Lour.) Raeusch.)
 japońska trawa pampasowa *susuki* ススキ (*Miscanthus sinensis* Anderss.)
 trawa *chigaya* チガヤ (*Imperata cylindrica* Beauv. var. *major* C.E. Hubb.)
 włośnica zielona *enokorogusa* エノコ草 (*Setaria viridis* (L.) Beauv.)

²⁹ Autorka w czasie pobytu na wyspach Miyako miała okazję obserwować wiele z wymienionych tu roślin. Należy wyjaśnić, iż obok nazw polskich (niektóre z nich stanowią dokonane przez autorkę, dosłowne tłumaczenie ich odpowiedników angielskich) podane są nazwy w języku japońskim.

³⁰ Egbert H. Walker, *Flora of Okinawa and the Southern Ryukyu Islands*. With the assistance and collaboration of many Okinawan, Japanese, Chinese, and Western botanists, Smithsonian Institution Press, Washington D.C., 1976; Amano Tetsuo, *Ryūkyū Rettō Shokubutsu hōgenshū*, Shinboshi Toshō, Naha 1979; *Guide Book of Landscaping plants in Okinawa*, Ocean Expo. Commemorative Park Management Foundation, Urasoe 1997.

³¹ Patrz też: Noguchi Takenori, *Okinawa Ikemajima minyōshi*, wyd. III, Miraisha, Tōkyō 1984, s. 22.

³² Patrz też: Amano, *op. cit.*, s. 19 (według tego autora drzewo to na wyspie Ikema nazywano *futsuto:ra*, a na Miyakojimie *ntagi*:).

³³ Patrz też: Amano, *op. cit.*, s. 106 (drzewo to na Miyakojimie nazywane jest *pauki*).